

jakson muodostaa hänen vallankumousjohtajan rooliinsa vuosina 1905 ja 1917 sekä hänen toimintansa neuvostojohtajana aina siihen asti kunnes hänet karkotettiin Kazakstaniin vuonna 1928 ja Turkkiin 1929. Neuvostojohtaja Trotskista syntyvä mielikuva on kiistatta lahjakkaan poliitikon, mutta myös ilmiselvästi ristiriitoja aiheuttavan arrogantin luonteesta kuva. Trotskin arroganttiudesta tulee ehkä merkittävin este sille, että hän menestyisi puolueen sisäisissä valtataisteluissa. Hän ei kaihtanut osoittaa muille olevansa heitä poliittisesti päätä pidempi, mikä ei ole paras mahdollinen asenne liittolaisten hankkimiselle.

Trotskin toiminta menestyskellisenä vallankumousjohtajana ja puna-armeijan säälimättömänä komentajana leikkaa C.G.E. Mannerheimin, 1917 vielä tsaarin armeijan kenraalimajurin, henkilöhistoriaan. Kun Trotski organisoi syrjäytetyn väliaikaisen hallituksen pääministeri Alexander Kerenskin armeijan kukistamista, seuraa vanha tsaarinaikainen eliitti kamppailua sivusta. Sille vallankumous tapahtui jo silloin kun tsaari syrjäytettiin vallasta. Alkusyksyllä 1917 Odessassa Hotel Londonissa oleillut, sopivasti ratsastusharjoituksissa nilkkansa nyrjäyttänyt ja siksi rintamapalveluksesta vapautettu Mannerheim pohtii tulevaisuuttaan ja etsii parasta pakotietä länteen. Kuten aiemmin Lenin ja nyt vallasta syrjäytetty Kerenski, myös Mannerheim pakenee Suomeen.

Kun Suomen valtionhoitajaksi valittu Mannerheim valmisteleo yhdessä muiden venäläiskenraalien kanssa Pietarin valloittamista suomalaisten joukkojen avulla, organisoio puna-armeijan päällikkö Trotski kuumeisesti Suomenlahden toisella rannalla Pietarin puolustusta. Tähän liittyen Trotski nostaa Suomen esille puna-armeijan ensimmäisen vuosijuhlan puheessaan 24.2.1919. Hän pilkkaa Suomen ja Ruotsin ”porvarillista

lehdistöä”, joka kirjoittaa, että Pietari voidaan valloittaa ”yhdeällä lyhyellä, terävällä iskulla”. Trotskin mukaan on koomista, että Suomen ”vaivaisen kahden ja puolen miljoonan asukkaan maan porvaristo olisi kykenevä taistelemaan vallankumouksellisen Neuvosto-Venäjän kanssa”, kun se ei kyennyt selviämään edes oman työväenluokkansa vallankumouksesta ilman saksalaisia. Pian molemmat päälliköt syrjäytetään vallasta: Mannerheim vuonna 1919, kun K.J. Ståhlbergista tulee Suomen ensimmäinen presidentti, ja Trotski viisi vuotta myöhemmin, kun Stalin saa puoluekoneiston käsiinsä Leninin kuolemaa seuranneessa valtataistelussa.

Stalin vaikuttaa myös myöhemmin ratkaisevalla tavalla sekä Mannerheimin että Trotskin loppuvuosien kohtaloon. Mannerheim pakeni toisen maailmansodan jälkeen pelkäämäänsä sotasyllisysoikeudenkäyntiä Suomesta Sveitsiin, missä hän kuoli 1951. Trotskin kohtaloon

Stalinin vaikutus oli kohtalokas, sillä nykytietämyksen valossa Stalin oli suoraan vastuussa Trotskin Meksikossa 1940 tapahtuneesta murhasta.

Vuoden 1928 ja 1929 karkotuksista voidaan katsoa alkaneen Trotskin elämän viimeinen jakso. Siitä muodostuu elämänsä huipuhetket jo taakseen jättäneen vallankumousjohtajan melko yksinäinen raha-, asunto- ja viisumihuoltoen täyttämä maanpakolaisuus, joka päättyy Ramón Mercaderin jäähakun iskuihin Trotskin päähän. Muut potentiaaliset ja todelliset kilpailijansa Stalin oli teloituttanut jo muutamaa vuotta aikaisemmin.

Vallankumousjohtaja Trotskista tuli puna-armeijan pelätty ja säälimätön komentaja, maanpakolainen Trotskista keskenään riitaisen pienen trotskilaisen liikkeen johtaja ja murhatusta Trotskista taas osalle stalinismin vastaista vasemmistoa marttyyri ja symboli.

Markku Kangaspuro

Neuvosto(k)ansan kuvaaja nauraa itselleen

Sergei Dovlatov: *Meikäläiset*. Suom. Pauli Tapio. Hamina: Idiootti, 2012. 154 s.

Venäläisen emigranttikirjallisuuden kulttihahmo ja lyhytproosan mestari Sergei Dovlatov on Venäjällä moderni klassikko ja kuuluu filologisten tenttikirjallisuuteen, mutta Suomessa hänen teoksiaan ei juuri tunneta. Ensimmäinen Dovlatov-suomennos ilmestyy vasta nyt, kun Idiootti-kustantamo julkaisi Dovlatovin legendaarisen hauskan sukutarinan, romaanin *Meikäläiset* (*Näsi*, 1983). Autofiiktiivisen sukutarinan kertojana toimii Sergei itse, ja hänen naurunsa on vuoroin hellää ja ironista. Hän nauraa itselleen ja omalle kriisistä toiseen keikahtelevalle

kirjailijanuralleen, mutta myös eriskummallisille sukulaisilleen.

Dovlatovin teos ei ole suurta kirjallisuutta, kuten esimerkiksi puolanjuutalaisen Isaac Singerin sukukronikka *Moskatin suku*, eikä se kuvaa Venäjän juutalaisten nykykulttuuria, kuten vaikkapa Venäjällä hyvin suosittu juutalaiskirjailijattaren Dina Rubinan romaanit. Dovlatov kuvaa juutalaisen sukunsa elämäntarinoita Neuvostoliiton Vladivostokista 1980-luvun New Yorkiin. Kaikki alkaa isoisoisä Moiseista ja hänen pojastaan Isaakista, kertojan isoisästä. Isoisäänsä kertoja ei ole koskaan tavannut, mutta saattaa kertoa tästä tarinan jos toisenkin, sillä suvun kollektiivisissa muistissa jokaisen suku-

laisen kummallisuudet säilyvät perimätietona. Alussa on suuren sukusaagan tuntua, mutta Dovatov hylkää tällaisen vakavan lajityypin vaatimukset ja lähtee kirjoittamaan romaania, jonka luvut ovat anekdootteja sukulaisten tai kirjailijan omasta elämästä. Dovatov ikään kuin kirjoittaa lyhyesti ja ytimekkäästi muistiin sukunsa suullisen perimätiedon. Jokaista tarinaa sävyttää huumori, joka liikkuu ironisen ja lempeän rajamaastossa. Tilannekomiikan lisäksi huumoria syntyy sukulaisten luonteenpiirteistä ja pikku omituisuuksista – ja tietenkin ihmissuhteiden kiemuroista. Isoisän karismaa kuvataan dovlatovilaisen lakonisesti ja hilpeästi näin: ”Pojat menivät naimisiin. Isoisän rinnalla he vaikuttivat hinteliltä ja avuttomilta. Molemmat miniät tunsivat vetoa häntä kohtaan.” (s.11)

Dovatovin tiiviit vertauskuvat ja luonnehdinnat sukulaisista ovat useimmiten osuvia ja teräviä, mutta toisinaan hänen lakoninen tyyliinsä johtaa hiukan kömpelöihin metaforiin, kuten ”muistimme on valikoiva – kuten vaaliuurna.” Parhaimmillaan hänen aforistiset lauseensa ovat kuitenkin legendaarisia ja muodostuneet lentäviksi lauseiksi, kuten Borisserkun lausahdus: ”Kirjoissa ja naisissa pääasia ei muoto vaan sisältö.” (s.88) Naisten kohdalla Dovatov itse ei tätä toteuta, hän tunnustaa ominaiseen hiukan itseironiseen tyyliinsä kiinnostuvansa vain kauniista naisista, eikä hän tunnu tähän serkkunsa mietelauseensa yhtyvän kirjojensakaan kohdalla. Hänelle lyhyt, keveä muoto on yhtä tärkeä niin naisissa kuin tyyliissä kirjoittaa.

Dovatov kuljettaa kirjassaan rinnakkain sukunsa ja isänmaansa historiaa, molempia kuitenkin melko kevein sävyin. Poliitiikan kohdalla hänen huumorinsa on kuitenkin monin verroin tummempaa kuin suvun kohdalla. Hän on elänyt Neuvostoliitossa,

jossa painovirhe saattoi johtaa vankeuteen tai karkotukseen. Jos lehteen painatti vahingossa ”neuvostokansan” sijasta ”neuvostonsa”, sitä pidettiin tahallisenä provokaationa. Tämä painovirhe heijastelee yhteiskuntaa, jossa Dovatov elää ja kirjoittaa: toisaalta Neuvostoliitto on hänen maansa ja kansansa ja hänelle rakas, toisaalta se on ahdistava ansa, jossa hän ei voi julkaista teoksiaan. Siitä ansasta pois päästäkseen on emigroiduttava Eurooppaan tai Amerikkaan, kuten Dovatov itse lopulta tekee. Varsinaista emigranttikirjallisuutta *Meikäläiset* ei vielä kuitenkaan Dovatovin tuotannossa ole, sillä emigrantin identiteettiongelmia sivutaan vasta aivan teoksen lopulla. Dovatov kirjoittaa tunteensa ja ajatuksensa yksinkertaisesti, ilman monimutkaisia assosiaatioita tai metaforia: ”Kuka olen ja mistä tulen? Mitä meille tapahtuu? Mihin tämä kaikki päättyy?” (s.138). Välillä tämä miltei naiivi tyyli tuntuu osalta teoksen lumovoimaa, välillä tahattomalta kömpelyydeltä.

Neuvostoliiton historiaa kirjailija kuljettaa sukunsa tarinaa historian rinnalla. Parhaiten tätä ilmentää Aron-sedän elämä, josta Dovatov sanookin: ”Tätini miehen Aronin elämässä kuvastuu täydellisesti valtiomme historia” (s.52). Aronista kasvaa ikään kuin miljoonien neuvostokansalaisten tyyppiesimerkki, jonka elinkaarta kuvataan tähän tapaan: ”Aluksi hän oli lukiolainen. Sitten valankumouksellinen opiskelija. (–) NEP:in aikana hänestä tuli liikemies. (–)Stalinia setäni jumaloi. Kun Stalin osoittautui roistoksi, setäni suri avoimesti. (–) Sitten hän rakastui Hruštšoviin. Mutta kun Hruštšov erotettiin, setäni oli jo kuluttanut rakkautensa loppuun. Hän päätti rakastua Leniniin (–) ja rakastui myös Solzenitsyniin. Saharoviinkin hän rakastui.” (s.52–54.) Tämän kaltaisessa luonnekuvauksen ja

neuvostohistorian yhdistämisessä Dovatovin tiivis tyyli on hauskimillaan.

Vaikka Dovatovin tyyli on ominaista onkin ennen kaikkea lakonisuus ja huumori, kirjan parhaita jaksoja ovat herkkää ja hauskaa sekoittelevat kuvaukset Dovatovin ja hänen vaimonsa rakkaustarinasta: ”Rakkauden minä ymmärrän. Irstailun ymmärrän. Ymmärrän kaiken... Paitsi tämän arkipäiväistetyt mieltömyyden” (s.130). Dovatovin ja hänen vaimonsa rakkauden kuvaamisessa ”arkipäiväistetyksi mielettömyydeksi” on jotain hyvin vilpittöntä ja kaunista. Tällaisten lyyristenkin tiivistysten kirjoittaminen Dovatovilta siis sujuu. Myöhemmin hän kuvaa heidän rakkauttaan myös seuraavasti: ”Rakkaus. Se on teini-ikäisiä varten. Tämä ei ole rakkautta vaan kohtalo.” (s.139.) Siinä Dovatov on modernin anekdoottiperinteen lisäksi modernin autofiktion edelläkävijä, että hänen kertomukset itsestään, vaimostaan ja sukulaisistaan hyödyntävät totuutta taiteen ehdoilla sen sijaan, että olisivat autenttista historian kirjoitusta.

Teoksen suomennos on hiottua työtä. Suomentaja Pauli Tapio on tavoittanut Dovatovin lyhytvirkkeisen, mutta silti notkeasti virtaavan tyylin oivallisesti, ja kirjoittaa tyylikästä, ilahduttavan värikkäästi synonyymeja oivaltavaa suomea. Lisäksi hän on laatinut teoksen loppuun loistavan huomautusosion, joka avaa suomalaislukijalle neuvostoliittolaisen ja venäläisen kulttuurin tuntemattomia sanoja, henkilöitä ja tapauksia. (Kuinka moni meistä esimerkiksi tietää Aleksandr Valentinovitš Vampilovin, kuuluisan neuvostoliittolaisen, irkutskilaisen näytelmäkirjailijan, johon Dovatov teoksessaan viittaa?) Ensi syksynä Idiootti-kustantamo julkaisee samalta suomentajalta myös Dovatovin legendaarisen kertomuskokoelman *Matkalauk-*

ku (Tšemodan, 1986). Venäjällä tämän meillä vielä kovin harvojen tunteman kokoelman anekdootit ovat eläviä klassikoita – toivotaan, että ne saavuttavat saman

aseman suomalaislukijoidenkin keskuudessa! *Meikäläistenkin* toivoisi liittyvän osaksi sitä suomennettujen venäläisklassikoiden jatkumoa (ja venäjän kielen ja

kirjallisuuden opiskelijoiden kurssilukemistoa), jota luetaan vuosikymmenestä toiseen.

Anni Lappela

a j a n k o h t a i s t a

Monitieteisesti BASEESissa

Tämän vuoden BASEES-konferenssi keväisessä Cambridgessa keräsi lähes 300 brittiläistä ja muuta eurooppalaista tutkijaa keskustelemaan Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen tämänhetkisestä tilasta. Monitieteisyys oli jälleen BASEESin keskeisin ominaisuus: yhteensä lähes 80 paneelin sisältämien esitelmien aiheet vaihtelivat ukrainalaisista lastenkirjoista Venäjän energiapolitiikkaan ja puolan kielen prepositioista Neuvostoliiton Ghanalle antamaan kehitysapuun. Ilmeisesti ensimmäistä kertaa konferenssin tapahtumista raportoitiin myös twitterillä. Yleinen tuntuma oli, että osallistujia oli vähemmän kuin aikaisempina vuosina ja yksi mahdollinen selitys tähän on BASEESin puheenjohtajan Stephen Hutchingsin mukaan se, että monet venäläiset eivät saaneet viisumia konferenssiin. Suomalaisia osanottajia oli osallistujaluettelon mukaan 15 lähinnä media- ja kulttuurintutkimuksen aloilta.

Täysistuntoesitelmiä pitivät Ivan Krastev Bulgarian Centre for Liberal Studies tutkimuslaitoksesta, Ellen Mickiewicz Duke yliopistosta Pohjois-Carolinasta ja Catriona Kelly Oxfordin yliopistosta. Krastevin aiheena oli Itä-Eurooppa ja Euroopan talouskriisi. Ellen Mickiewicz puolestaan arvosteli läntisten arvojen viemistä ja toisenlaisten maiden arviointia länsimaisilla mittapuilla, kuten esimerkiksi

Freedom House tekee arvioidesaan poliittisten vapauksien toteutumista eri maissa. Tuloksena on yksi numeroluku joka maasta, mikä sopii toimittajille ja jota myös monet tutkijat käyttävät, mutta tämä arvio perustuu tiettyihin arvoihin, jotka eivät aina sovi kaikkien tapausten arvioitiin yhtä hyvin. Esimerkiksi vasemmistohallitus, valtion omistus ja markkinoiden ajoittaminen näkyy heti Freedom Housen arvioissa kielteisenä, mutta ammattiyhdistysliikkeen toiminnan rajoittaminen ei näy. Demokraattisten arvojen viemisellä pyritään itse asiassa palvelemaan lännen etuja. Catriona Kelly puhui muistin roolista Neuvostoliiton ja Venäjän viimeaikaisen historian ymmärtämisessä.

Paneeleissa keskeisiä aiheita olivat esimerkiksi Venäjän vaalit. Brittiläiset Stephen White, David White ja Richard Sakwa sekä irlantilainen Derek Hutcheson arvioivat, että autoritaarisen hallinnon ylläpitämisen kulut ovat nousseet mielenosoitusten vuoksi, ja siksi hallinnon strategiana on saada aikaan kompromissi opposition kanssa. Facebookin käyttäminen oli Stephen Whiten mukaan keskeisin selittävä tekijä tarkasteltaessa osallistumista Venäjän parlamenttivaalien jälkeisiin mielenosoituksiin. Twitterin tai venäläisten nettisivujen käyttämisellä ei ollut yhtä suurta merkitystä.

Toisessa paneelissa irlantilainen toimittaja Conor O’Clery esitteli uutta kirjaansa, joka kertoo Neuvostoliiton viimeisestä päivästä 25.12.1991. Hän oli seurannut Neuvostoliiton muutosta toimittajana, mutta lähtenyt Moskovasta kesällä 1991 ennen valtion romahdusta. Nyt hän oli palannut aiheeseen ja kirjoittanut ilmeisesti ensimmäisen katsauksen siitä, miten Neuvostoliitto lopetti olemassaolonsa. Kremlissä oli enemmän amerikkalaisia kuin venäläisiä, sillä Gorbatsšov oli pyytänyt paikalle amerikkalaisia kuvausryhmiä, koska pelkäsi Jeltsinin toimia. Viimeiset sopimuksetkin kirjoitettiin amerikkalaisen toimittajan lainaamalla saksalaisella kynällä, kun Gorbatsšov in neuvostokynästä loppui muste.

Alec Noven mukaan nimetty palkinto parhaasta Venäjää käsittelevästä vuonna 2010 ilmestyneestä kirjasta myönnettiin Hilary Pilkingtonin, Elena Omel’chenkon ja Al’bina Garifzianovan kirjasta *Russia’s Skinheads: Exploring and rethinking subcultural lives* ja George Blazycan -palkinto parhaasta Itä-Eurooppaa käsittelevästä kirjasta Catherine Bakerin kirjasta *Sounds of the Borderland: Popular Music, War and Nationalism in Croatia since 1991*. Ensi vuonna BASEES konferenssi on nelipäiväinen (5.-8.4.2013) ja samalla ICCEESin Euroopan konferenssi.

Jukka Pietiläinen